

Tekst 1

Publieke geheimen

1 **D**agelijks vertellen mensen voor de
 2 televisiecamera hun meest intieme
 3 problemen aan Catherine Keijl, Maya
 4 Eksteen of Violet Falkenburg, terwijl
 5 heel Nederland kan meeluisteren. We zien een
 6 vader geëmotioneerd vertellen hoe zijn dochter
 7 werd neergeschoten door haar ex-man. We kijken
 8 naar de zoon die vertelt hoe zijn moeder verliefd
 9 werd op de verpleegster van zijn zieke vader.

10 Bij het kijken naar deze programma's dringt zich
 11 de vraag op wat deze mensen bezielt. Wat beweegt
 12 iemand om zijn meest pijnlijke en persoonlijke
 13 ervaringen, waar soms de eigen familie nog niet
 14 eens van op de hoogte is, via de televisie te
 15 openbaren aan een miljoenenpubliek? Zijn het
 16 mensen die bereid zijn hun ziel en zaligheid aan
 17 Catherine te verkopen in ruil voor vijftien minuten
 18 bekend zijn? Of zijn Maya Eksteen en haar
 19 collega's slechts middelen om een hoger doel te
 20 bereiken?

21 Communicatiewetenschapper Anemoon El-
 22 zinga onderzocht aan de hand van deze vragen in
 23 haar afstudeeronderzoek *De Spreekbuis* de
 24 motieven van mensen om deel te nemen aan
 25 dergelijke praatprogramma's. Zij ondervroeg
 26 hiervoor 32 mensen die zijn verschenen in
 27 uitzendingen als *Catherine*, *Rondom Tien*, *Vinger
 28 aan de pols* en *Man/Vrouw*. Dit zijn praat-
 29 programma's waarin gewone mensen praten over
 30 een vaak gevoelig thema. Meestal is er een arts of
 31 een psycholoog of een andere deskundige
 32 aanwezig en mengt het publiek zich ook in de
 33 discussie.

34 De drijfveer om met dit soort programma's mee
 35 te doen die door bijna alle ondervraagden wordt
 36 vermeld, is wat Elzinga 'evangeliseren' noemt. Dit
 37 is de behoefte van talkshowgasten om het publiek
 38 voor te lichten, om vooroordelen weg te nemen en
 39 meer begrip te kweken. Of zoals een deelnemer het
 40 uitdrukt: „Dat je in ieder geval een groot publiek
 41 bereikt.” Elzinga gebruikt de term evangeliseren,
 42 omdat deelnemers er vaak heilig in geloven dat
 43 hun boodschap tot meer begrip zal leiden bij de
 44 kijker en dat hun optreden echt iets kan
 45 veranderen.

46 Het motief dat ná evangelisatie het meest wordt
 47 genoemd, is het therapeutische effect dat het
 48 vertellen van je verhaal kan hebben. Het praat-
 49 programma vertoont dan ook enige overeenkomst
 50 met therapie: de presentator toont net als de
 51 therapeut belangstelling en medeleven. Bovendien
 52 leert de deelnemer door zijn verhaal te vertellen
 53 alles op een rijtje te zetten en de situatie onder
 54 ogen te zien.

55 Een ander motief – dat waarschijnlijk nog vaker
 56 voorkomt dan uit het onderzoek blijkt, omdat
 57 mensen het niet altijd zullen toegeven – is roem.
 58 Zodra mensen de gelegenheid krijgen om vijftien
 59 minuten bekend te zijn, zullen ze die met beide
 60 handen aangrijpen. Je bent even een Bekende
 61 Nederlander, al is dat dan dankzij je proble-

62 matische verleden of je drankmisbruik.

63 Bij eenderde van de ondervraagden speelt
 64 wraak een rol bij hun deelname. Zoals bij de vrouw
 65 die was bevallen van een gehandicapt kind, doordat
 66 de dronken arts niet tijdig had ingegrepen.
 67 Overigens kiezen de meeste deelnemers ervoor
 68 anderen niet rechtstreeks te schande te maken en
 69 geen namen te noemen. Wraak speelt alleen op de
 70 achtergrond mee. „We willen er niet direct over
 71 praten. Niet in het programma. Dat heeft geen
 72 positief doel.” Voor de meeste deelnemers is het
 73 belangrijk dat zij erkenning krijgen van het
 74 publiek, dat met hen meeleeft.

75 Het blijkt dus dat mensen duidelijke redenen
 76 hebben om aan praatprogramma's deel te nemen.
 77 In veel gevallen levert het meedoen het gewenste
 78 resultaat op. Men zou kunnen zeggen dat de
 79 deelnemers de talkshows gebruiken om hun
 80 boodschap te verkondigen of om aan hun behoefte
 81 aan erkenning en aandacht te voldoen.

82 Uit het onderzoek van Elzinga komt echter wel
 83 naar voren dat de programmamakers op hun beurt
 84 soms schaamteloos gebruikmaken van hun
 85 deelnemers, die toch in een kwetsbare positie
 86 zitten. Wat daarbij opvalt, is dat de veelal
 87 goeddoordachte motivatie van de deelnemers vaak
 88 in scherp contrast staat met hun ondergeschikte
 89 houding in de fase voor de uitzending. De meeste
 90 deelnemers stellen in die fase geen enkele eis en
 91 laten alle initiatief aan de programmamakers over.
 92 Bijna de helft van de deelnemers wordt hiertoe ook
 93 min of meer gedwongen, doordat ze een contract
 94 moeten tekenen waarin ze afzien van hun rechten.
 95 Dat betekent onder andere dat de deelnemer niet
 96 meer terug mag komen op uitlatingen waar hij
 97 achteraf spijt van heeft.

98 Dit laatste komt nogal eens voor, doordat veel
 99 mensen zich meer laten ontlocken dan eigenlijk
 100 hun bedoeling is. Mensen voelen zich verplicht om
 101 antwoord te geven op vragen, omdat ze nou
 102 eenmaal in het programma zitten. Dat is de
 103 zogenaamde 'voet-tussen-de-deur-techniek'. Een
 104 andere techniek is die van de overval: vragen
 105 stellen die niet aan de orde zijn geweest in het
 106 voorgesprek.

107 Dit soort tactieken werpt een andere vraag op.
 108 Wat zijn eigenlijk de motieven van de
 109 programmamakers en de presentatoren om deze
 110 programma's te maken? Zijn zij er wel in
 111 geïnteresseerd een gelegenheid te bieden voor de
 112 evangelisatiewensen van hun gasten? En zijn ze
 113 wel bereid om tegemoet te komen aan de
 114 behoeften van de deelnemers aan medeleven en
 115 echte interesse? De Amerikaanse presentator Jerry
 116 Springer zei: „Dat er mensen zijn die zich vrijwillig
 117 beschikbaar stellen als 'slachtoffer', begrijp ik zelf
 118 ook niet. Mensen hebben alles over voor een paar
 119 minuten zendtijd. Zelfs een vernedering.”
 120 Medelijden heeft hij dan ook niet met zijn gasten:
 121 „Ze weten wat ze kunnen verwachten.” Dit laatste
 122 is nog maar de vraag. Als ik afga op de motieven
 123 van de meeste talkshowgasten, verwachten ze
 124 misschien wel vaak te veel.

naar: Heleen Peverelli
 uit: *Psychologie*, april 1998

Tekst 1 Publieke geheimen

- 1p **1** ■ Wat is de functie van de eerste alinea van deze tekst?
- A een samenvatting vooraf geven
 - B enkele deskundigen introduceren
 - C enkele typerende details nadruk geven
 - D het onderwerp inleiden met herkenbare situaties

- 1p **2** ■ Wat is het verband tussen alinea 1 en alinea 2?
- A Alinea 1 en alinea 2 vormen een opsomming.
 - B Alinea 1 en alinea 2 vormen een tegenstelling.
 - C Alinea 1 geeft vooraf een antwoord op de vragen uit alinea 2.
 - D Alinea 1 noemt aanleidingen voor de vragen uit alinea 2.

„Bij het kijken naar deze programma's dringt zich de vraag op wat deze mensen bezielt.”
(regels 10–11)

- 1p **3** □ Citeer een zin uit het slot van de tekst, die een soortgelijke vraag aan de programmamakers stelt.

Tussen de inleiding en de afsluiting kun je de tekst verdelen in drie delen:
1 alinea 2 en 3;
2 alinea 4 tot en met 8;
3 alinea 9 en 10.

- 1p **4** ■ Welk kopje geeft het beste de inhoud van deel 2 weer?
- A Gevolgen van deelname
 - B Problemen van deelnemers aan praatprogramma's
 - C Redenen van deelnemers aan praatprogramma's
 - D Voorwaarden voor deelname

- 1p **5** ■ Welk kopje geeft het beste de inhoud van deel 3 weer?
- A Begrip voor presentatoren
 - B Kwetsbaarheid van deelnemers
 - C Medelijden met deelnemers
 - D Rechten van presentatoren

- 1p **6** ■ Wat is het doel van de schrijfster met deze tekst?
- A amuseren
 - B informeren
 - C overtuigen
 - D tot handelen aansporen

Een schrijfster kan gebruikmaken van:
1 feiten;
2 een eigen mening;
3 meningen van anderen.

- 1p **7** ■ Waarvan maakt de schrijfster van deze tekst gebruik?
- A 1 en 2
 - B 1 en 3
 - C 2 en 3
 - D 1, 2 en 3

- 1p **8** ■ Hoe kun je de functie van alinea 8 in de tekst het beste omschrijven?
In alinea 8
- A worden de alinea's 4 tot en met 7 samengevat.
 - B wordt een gevolg genoemd van alinea 7.
 - C wordt een nieuw element aan een opsomming toegevoegd.
 - D wordt een uitwerking gegeven van alinea 7.

- 1p **9** ■ Welke zin geeft het beste de hoofdgedachte van de tekst weer?
- A** Deelnemers aan praatprogramma's hebben duidelijke redenen voor hun optreden, maar deze motieven sluiten meestal niet aan bij de bedoelingen van de programmamakers.
 - B** Ondanks hun goed doordachte motieven blijken deelnemers aan praatprogramma's in de periode voor de uitzending alle initiatief aan programmamakers over te laten.
 - C** Onderzoek toont aan dat 'evangeliseren' een van de belangrijkste redenen is om privé zaken in praatprogramma's openbaar te maken.
 - D** Programmamakers maken gebruik van tactieken om deelnemers aan praatprogramma's meer te laten zeggen dan ze van plan zijn.

In alinea 9 en 10 blijkt dat meedoen aan een praatprogramma voor een deelnemer soms anders verloopt dan hij of zij verwacht. Dat andere verloop is vaak te wijten aan de manier waarop de deelnemers zich voor de uitzending gedragen.

- 1p **10** □ Citeer de zin of het zinsgedeelte uit alinea 9 en 10 waaruit je dat kunt afleiden.

Tekst 2

Pubergeweld

- 1 Dit nieuwe jaar begon, zoals het oude eindigde: met veel agressieve incidenten. Ze hebben klaarblijkelijk weinig geholpen, al die waxinelichtjes die vorig jaar zijn ontstoken, de bloemen die op straat zijn gelegd, de 5 minuten stilte die in het hele land in acht zijn genomen vanwege het geweld op straat. Ook de afgelopen weken zijn er weer tal van vaak massale vechtpartijen en opstootjes geweest. Schietpartijen ook, zoals vorige week vrijdag in de metro van Rotterdam, waarbij vijf 10 mensen betrokken waren. De daders waren ongeveer 25 jaar oud.
- 2 Doden zijn er bij deze incidenten niet gevallen. Maar de aanhoudende agressie zorgt er wel voor dat de verontrusting over het straatgeweld nog steeds groot is. 15 Die begon met de dood van Joes Kloppenburg in 1996 in Amsterdam en bereikte een hoogtepunt na het doodschoppen van Meindert Tjoelker in Leeuwarden. Die daad van een aantal zich als 'burgermannetjes' omschrijvende dronken jonge mannen was aanleiding 20 voor spontane herdenkingsacties en grote verontwaardiging.
- 3 Sindsdien worden de bezorgdheid en de indruk dat de binnenstad 's avonds en 's nachts een plek om te 25 gewelddadigheden. Sommige halen alleen de regionale krant; de rest van het land kijkt er blijkbaar niet meer van op. In Veendam bijvoorbeeld. Wanneer woordvoester Joke Schaap van de politie telefonisch mijn vragen heeft beantwoord over een massale 30 vechtpartij tussen Turkse en Nederlandse jongeren die wél landelijk de aandacht trok, wordt ze spontaan boos over een paar recente, zogenaamd 'kleine' incidenten in de buurt.
- 4 Nog steeds zijn het meerderjarige jongeren die de 35 meeste problemen geven. In de laatst beschikbare cijfers van het ministerie van Justitie, die betrekking hebben op 1996, plegen de 24-jarigen in absolute zin de meeste misdrijven. Relatief – afgezet tegen hun aandeel in de bevolking – zijn de negentienjarigen de grootste 40 boosdoeners. Maar wat vooral opvalt, is de toenemende gewelddadigheid van jongeren die strafrechtelijk als minderjarig worden beschouwd: de twaalf- tot en met zeventienjarigen.
- 5 Het aantal door de politie verhoorde minderjarige 45 verdachten van gewelddelicten is tussen 1985 en 1996 meer dan verdubbeld: van ruim drieduizend naar een krappe achtduizend. Met name de laatste paar jaar gaat het hard. In 1991 ligt het aantal verdachten nog beneden de vierduizend, daarna gaan de cijfers razendsnel 50 omhoog: een verdubbeling in slechts een paar jaar. In dezelfde periode neemt het aantal meerderjarige verdachten van gewelddelicten toe met dertig procent.
- 6 Zo groot als de bezorgdheid bij burgers over deze en 55 andere gevallen van 'zinloos geweld' is, zo groot is ook de verwarring onder deskundigen en bestuurders die zich over het verschijnsel buigen. Leidinggevende mensen discussiëren intensief over de vraag hoe erg het nou werkelijk met Nederlandse jongeren gesteld is. Vaak 60 zonder tot een eensluidend antwoord te komen.
- 7 Het politieke debat over zinloos geweld is niet minder verwarrend; het brengt althans een heldere analyse van het probleem niet dichterbij. De ene partij eist 'meer blauw op straat', de andere mikt op meer 65 welzijnswerk, een derde roept falende ouders en onderwijzers ter verantwoording, een vierde geeft geweldfilms en drugs de schuld en een vijfde koppelt jongerencriminaliteit vooral aan een gebrek aan sociaal-economische kansen.
- 8 Diezelfde verwarring is heel goed terug te zien in het 70 beleid van de verschillende gemeenten. Feitelijk is er geen peil op te trekken: er wordt met hagel geschoten, opdat er af en toe ten minste één kogeltje raak is. In de ene stad wordt geïnvesteerd in wijkagenten, de andere probeert de spreiding van tijdstippen waarop goedkoop 75 drank wordt verkocht ('piekuren') aan te pakken. Dit om te voorkomen dat jongeren de hele avond voor een prikje kunnen drinken. Elders is sinds een paar maanden het uit New York overgewaaid *zero tolerance*-beleid erg in: lantaarnpaalschoppers en wildplassers 80 gaan meteen op de bon. Weer een andere stad tracht de drugshandel in discotheken terug te dringen of hangt camera's op in binnenstad en nachtbus.
- 9 Deze verschillen in aanpak belemmeren een snelle uitroeiing van de genoemde wantoestanden op landelijk 85 niveau. Sommige algemene maatregelen lijken zo voor de hand te liggen: gewoon de kroegen eerder dicht, dat scheelt een hoop in de veiligheid in de binnenstad. Maar de horeca ligt dwars. In Amsterdam bleek een paar jaar geleden dat de politie vergeefs protesteerde tegen 90 verruiming van de sluitingstijden; de combinatie van horecawereld en politici, die de stad 'minder provinciaal' wilden maken, bleek sterker.
- 10 De vraag is, hoe lang de macht van de horeca nog stand houdt. Het kabinet wilde de minimumleeftijd 95 voor alcoholverkoop verhogen van zestien naar achttien jaar. Daar heeft het onlangs van afgezien, omdat de horecabranche onwillig was om mee te werken. Bovendien lijkt de politiek zich in het algemeen niet zo 100 daarentegen, bijvoorbeeld van sigarettenautomaten, windt ze zich wel op.
- 11 Maar onder meer in Apeldoorn heeft men nu echt genoeg van het gebrek aan dadendrang van de horeca. Daar is aan de horeca een duidelijke eis gesteld. Binnen 105 een maand moeten de cafébazen duidelijk gemaakt hebben 'wat ze dan wél willen'. Mogelijk zet Apeldoorn alle partijen op het goede spoor.

naar: Gertjan van Schoonhoven
uit: Elsevier, 21 februari 1998

■ Tekst 2 Pubergeweld

- 1p **11** ■ Wat is de functie van alinea 1?
- A de aanleiding noemen voor het schrijven van de tekst
 - B enkele tegenstrijdige uitspraken weergeven
 - C vooraf een samenvatting van de tekst geven
 - D wijzen op een pakkend detail uit de tekst

Buiten de inleiding en de afsluiting kunnen we deze tekst verdelen in 4 delen:

deel 1: gevolgen van het nieuwe geweld;

deel 2: de leeftijd van de daders;

deel 3: verschillende benaderingen van het probleem;

deel 4: moeilijkheden bij het oplossen van het probleem.

- 1p **12** ■ Bij welke alinea begint deel 1?
- A alinea 2
 - B alinea 3
 - C alinea 4
 - D alinea 5

- 1p **13** ■ Bij welke alinea begint deel 2?
- A alinea 3
 - B alinea 4
 - C alinea 5
 - D alinea 6

- 1p **14** ■ Bij welke alinea begint deel 3?
- A alinea 5
 - B alinea 6
 - C alinea 7
 - D alinea 8

- 1p **15** ■ Bij welke alinea begint deel 4?
- A alinea 7
 - B alinea 8
 - C alinea 9
 - D alinea 10

- 1p **16** ■ Wat is het verband tussen alinea 4 en 5?
- A Alinea 4 en 5 vormen samen een tegenstelling.
 - B Alinea 5 geeft een oorzaak van het gestelde in alinea 4.
 - C Alinea 5 geeft een uitwerking van een gegeven uit alinea 4.
 - D Alinea 5 geeft het gevolg van het gestelde in alinea 4.

„Maar de horeca ligt dwars.” (regels 87–88)

- 2p **17** □ Noem *twee* voorbeelden uit de tekst waaruit blijkt dat de horeca niet erg meewerkt bij het zoeken naar een oplossing.

- 1p **18** ■ Wat is de functie van de laatste alinea?
- A een algemene conclusie geven
 - B een nieuwe analyse presenteren
 - C een samenvatting van de tekst geven
 - D hoop uitspreken voor de toekomst

- 1p **19** ■ Wat is het belangrijkste doel van de schrijver met deze tekst?
- A de lezer informeren
 - B de lezer overtuigen
 - C de lezer tot handelen aansporen
 - D de lezer waarschuwen
- 1p **20** ■ Wat is de hoofdgedachte van de tekst *Pubergeweld*?
- A Alle bezorgdheid over de gewelddadigheid onder de uitgaande jeugd is zinloos, want de onverschilligheid tegenover het geweld is alleen maar toegenomen.
 - B Ondanks de grote bezorgdheid over zinloos geweld onder jongeren is er nog geen spoor van overeenstemming over de invoering van doeltreffende maatregelen.
 - C Ondanks de vele rapporten over gewelddadigheid onder jongeren is de regering niet van plan krachtig op te treden tegen de uitgaande jeugd.
 - D Veel mensen in Nederland ergeren zich aan het onvermogen van de regering om de gewelddadigheid onder de uitgaande jeugd te beperken.
- De tekst heeft als titel *Pubergeweld*.
- 1p **21** ■ Bij welk gedeelte van de tekst past de titel het beste?
- A alinea 1
 - B alinea 2
 - C alinea 3
 - D alinea 5

■ Tekst 3

**De O is weer in de maand:
tijd voor de griepprik!**

Als u 65-plusser bent, of u heeft een hart- of longziekte of diabetes, dan komt u in aanmerking voor een gratis griepprik. Uw huisarts zorgt ervoor.

■ Tekst 3 Griep prik

Een afbeelding in een folder of een advertentie kan verscheidene functies hebben.

1 De afbeelding is nodig om de tekst te kunnen begrijpen.

2 De afbeelding trekt de aandacht van de lezer.

3 De afbeelding voegt inhoudelijk iets toe aan de tekst.

1p **22** ■ Welke functies heeft de afbeelding op deze folder?

- A 1 en 2
- B 1 en 3
- C 2 en 3
- D 1, 2 en 3

De tekst bestaat uit een afbeelding en schriftelijke informatie.

1p **23** ■ Welke kant van de griep prik krijgt in de afbeelding de meeste aandacht?

- A de beschermende werking
- B de korte toedieningsperiode
- C de medische nieuwigheid
- D het snelle effect

1p **24** ■ Kun je uit de afbeelding en de informatie opmaken wanneer de griep in Nederland het meeste voorkomt?

- A Ja, in de herfst.
- B Ja, in oktober en november.
- C Ja, in december en januari.
- D Nee, dat kun je niet uit de afbeelding en de informatie opmaken.

Tekst 4

Dyslexie op het werk

- 1 Je wordt overgeplaatst naar de postkamer, maar je kunt niet goed lezen en elke dag is een hel. Je bent als vertegenwoordiger vaak op weg, maar je kunt de verkeersborden niet ontcijferen en je 5 formulieren zitten vol spelfouten. Je staat op het station voor de kaartjesautomaat, de rij achter je wordt steeds ongeduldiger en je kunt de plaats van bestemming niet ontcijferen. Als je gewoon kunt lezen en spellen, zijn het problemen die je hooguit 7 in nare dromen tegenkomt, maar voor mensen met dyslexie is het de dagelijkse realiteit.
- 2 Tegenwoordig is dyslexie een bekend verschijnsel. Wie op de basisschool of de middelbare school ernstige problemen ondervindt 8 bij het lezen en schrijven, kan in principe rekenen op speciale begeleiding.
- 3 Voor volwassenen met dyslexie ligt dit echter anders. Zij gingen veelal naar school in een tijd waarin die gerichte begeleiding nog niet bestond. 20 Ook is de situatie op het werk anders dan op school. Dyslexie is een stoornis die nooit overgaat en vele volwassenen ondervinden er de gevolgen van in hun werk. Ook kunnen sociale en emotionele problemen ontstaan, maar hierover 9 was tot voor kort nog weinig bekend.
- 4 In Groningen biedt de Stichting Molendrift, een instelling voor leer- en opvoedingsproblemen, hulp aan volwassenen met dyslexie. Deze hulp is gericht op de lees- en schrijfproblemen zelf, maar ook op 30 het beter leren omgaan met deze problemen. Want hoewel de lees- en schrijfprestaties door oefening meestal verbeteren, verdwijnen de problemen nooit helemaal. Het is van groot belang er ontspannen mee te kunnen omgaan. Waar hangt 35 dat van af?
- 5 Volgens Ellen Loykens en Anneke Mulder, beiden werkzaam bij de Stichting Molendrift, is de grootte van het defect erg belangrijk. Soms is dit zo groot dat het niet lukt om foutloos een eenvoudig briefje 40 te schrijven en is de stoornis altijd merkbaar. Soms gaat alleen het lezen moeizaam en heeft de dyslecticus gewoon wat meer tijd nodig. Slechts een kleine groep komt helemaal niet toe aan het begrijpen van de tekst.
- 6 45 Verder is er de invloed van de persoonlijkheid. Mensen die emotioneel evenwichtig zijn, kunnen ertegen fouten te maken. Zij beschouwen hun 11 leesproblemen niet direct als een persoonlijk falen en zoeken zelfstandig naar oplossingen. Wie 50 emotioneel niet stabiel is, wordt snel boos, wijst kritiek altijd van de hand en zal overal een probleem van maken.
- Ten slotte is er de aard van het beroep. In sommige beroepen staan lezen en schrijven nu 55 eenmaal meer centraal dan in andere. Maar ook de elektriciens krijgt te maken met handleidingen die gelezen moeten worden en de automonteur moet formulieren invullen. Uit recent onderzoek blijkt dat dit volwassen dyslectici zo veel energie kost, 60 dat er vaak weinig tijd en energie overblijft voor andere dingen.
- De gevolgen van dyslexie zijn sterk van bovenstaande factoren afhankelijk. Schaamte voor de stoornis en geheimhouding van de problemen 65 kunnen ertoe leiden dat iemand voortdurend bang is te worden betrapt. Opmerkingen van anderen over het functioneren op het werk worden dan al snel opgevat als kritiek. Het zoeken naar praktische oplossingen blijft achterwege: dat zou 70 immers het probleem juist zichtbaar maken!
- Ook kan de beoordeling van eigen en andermans kwaliteiten sterk worden aangetast; eigen prestaties worden ondergewaardeerd en die van anderen overschat. Vaak worden bijvoorbeeld 75 nascholingscursussen vermeden, omdat men denkt de leerstof toch niet aan te kunnen, terwijl anderen 'er niks voor hoeven te doen'. Voor enkelen wordt dyslexie zo'n struikelblok, dat werkelijk alles eraan wordt opgehangen en de 80 dyslecticus zichzelf als een gehandicapte ziet.
- Als de werksituatie dat enigszins mogelijk maakt, zo adviseren Loykens en Mulder, moet de dyslecticus vooral open zijn over de lees- en spellingproblemen. Daardoor wordt het zoeken 85 naar oplossingen mogelijk. In de begeleidingspraktijk van Molendrift kan overleg met de afdeling Personeelszaken of de maatschappelijk werker van het bedrijf soms leiden tot een andere functie voor een werknemer 90 of tot aanpassingen, zoals: het gebruik van een dicteerapparaat, werken met een secretaresse, een soepele houding ten opzichte van spelfouten of een lager werktempo.
- Volgens Loykens en Mulder is er een grote

95 groep mensen met dyslexie die daar nauwelijks
emotionele problemen door heeft, maar bij wie
het beroep zulke hoge eisen stelt aan lees- en
spelvaardigheden, dat moet worden gezocht naar
100 een andere aanpak van het werk. Analyse van de
werkzaamheden kan dan al veel verheldering
bieden: waar en wanneer spelen spelling- of
leesproblemen een rol en welke oefeningen
kunnen worden gedaan om die problemen te
verhelpen of te omzeilen? Vooral de positieve
105 effecten van een leestraining zijn vaak goed
merkbaar. Bij spellingproblemen kunnen soms
schrijfmethoden worden ontwikkeld die de
dyslecticus tijdens het werk kan gebruiken, maar
vaak blijft achteraf extra controle nodig.
12 110 Een andere groep ervaart naast de technische
problemen ook emotionele problemen, zoals

schaamte, angst en een aangetast gevoel van
eigenwaarde. Deze mensen moeten eerst leren
ontdekken wat de gevolgen zijn van hun foute kijk
115 op dyslexie en wat die ontdekking betekent voor
hun gevoelens en gedrag. Vervolgens moeten zij
leren anders tegen hun dyslexie aan te kijken. Voor
sommigen kan het al een enorme opluchting zijn te
gaan inzien dat het beeld dat ze van hun eigen
120 prestaties hebben, te negatief en onwerkelijk is.

13 Al met al lijken veel dyslectici gewoon hun weg
te kunnen vinden in de maatschappij, maar men
moet niet uit het oog verliezen dat dyslexie echt
een probleem kan vormen in iemands bestaan.
125 Naarmate dyslexie meer verbonden is met
gevoelens van schaamte en een negatief zelfbeeld,
kunnen de gevolgen schadelijker zijn en kan
intensievere hulp nodig zijn.

naar: Frans Schalkwijk

uit: Psychologie magazine, september 1999

■ Tekst 4 Dyslexie op het werk

- 1p **25** ■ Wat is de functie van de eerste alinea van de tekst?
- A de aanleiding voor het schrijven van de tekst noemen
 - B het onderwerp van de tekst inleiden met herkenbare voorbeelden
 - C vooraf een conclusie trekken uit de tekst
 - D vooraf een samenvatting van de tekstinhoud geven

Er bestaat verschil tussen dyslexie bij kinderen en volwassenen. Een oorzaak voor dit verschil is: de speciale begeleiding die tegenwoordig op school mogelijk is.

- 1p **26** □ Citeer de zin uit alinea 3 waarin nog een tweede oorzaak voor dit verschil wordt genoemd.

Buiten de inleiding en de afsluiting kunnen we de tekst verdelen in vier delen. Die delen kunnen we aanduiden met de volgende kopjes:

- 1 Dyslexieproblemen en hulp bij kinderen en volwassenen
- 2 Welke factoren bepalen de houding tegenover dyslexie?
- 3 Het effect van dyslexie
- 4 Oplossingen voor dyslexie

- 1p **27** ■ Bij welke alinea begint deel 1?
- A alinea 2
 - B alinea 3
 - C alinea 4
 - D alinea 5

- 1p **28** ■ Bij welke alinea begint deel 2?
- A alinea 3
 - B alinea 4
 - C alinea 5
 - D alinea 6

- 1p **29** ■ Bij welke alinea begint deel 3?
- A alinea 6
 - B alinea 7
 - C alinea 8
 - D alinea 9

- 1p **30** ■ Bij welke alinea begint deel 4?
- A alinea 8
 - B alinea 9
 - C alinea 10
 - D alinea 11

- 1p **31** ■ Wat is het verband tussen alinea 2 en 3?
- A Alinea 2 en 3 versterken elkaar.
 - B Alinea 2 en 3 vormen een tegenstelling.
 - C Alinea 2 noemt een oorzaak voor alinea 3.
 - D Alinea 3 geeft een uitleg bij alinea 2.

„In sommige beroepen staan lezen en schrijven nu eenmaal meer centraal dan in andere.” (regels 53–55).

- 1p **32** ■ In welke alinea's staan praktische oplossingen voor dyslexie in beroepen waarin lezen en schrijven belangrijk zijn?
- A alinea's 8 en 9
 - B alinea's 9 en 10
 - C alinea's 10 en 11
 - D alinea's 11 en 12

- 1p **33** ■ Wat is de functie van de laatste alinea van de tekst?
- A een afsluitende conclusie geven
 - B een nieuwe opvatting toevoegen
 - C een oplossing voorstellen
 - D een toekomstverwachting uitspreken

- 1p **34** ■ Wat is het doel van de schrijver met deze tekst?
Hij wil de lezer
- A aansporen tot erkenning van dyslexie.
 - B adviseren met betrekking tot dyslexie.
 - C informeren over dyslexie.
 - D overtuigen van de gevolgen van dyslexie.

Een schrijver kan in een tekst gebruikmaken van:

1 feiten;

2 de eigen mening;

3 de mening van anderen.

- 1p **35** ■ Waarvan maakt de schrijver van deze tekst vooral gebruik?
- A van 1 en 2
 - B van 1 en 3
 - C van 2 en 3

- 1p **36** ■ Wat is de hoofdgedachte van deze tekst?
- A Behalve met lees- en schrijfproblemen heeft dyslexie te maken met psychische problemen, zoals angst, schaamte en gebrek aan zelfvertrouwen.
 - B Mensen met dyslexie zullen gemakkelijk de kwaliteiten van anderen overschatten en de kwaliteiten van zichzelf onderschatten.
 - C Tegenwoordig is dyslexie een verschijnsel waar veel aandacht aan geschonken wordt, terwijl dat vroeger helemaal niet het geval was.
 - D Veel mensen met dyslexie functioneren goed, terwijl voor anderen dyslexie een ernstige handicap is, maar gelukkig is hulp mogelijk.

 Tekst 5

Twisten rond de tong

1 **E**r is geen 'gouden standaard' voor lekker", zegt Bob Cramwinckel van het Centrum voor Smaakonderzoek (CSO) in Wageningen. Lekker zit niet in de mond, maar tussen de oren. „Unox bijvoorbeeld heeft ooit een test gedaan met soep. Huisvrouwen in Oss werd gevraagd zelfgemaakte soep in te leveren. Unox zou die proberen na te maken. Een week later mochten ze komen proeven. Unox zette ze twee kopjes voor, een met hun eigen soep en een met soep zogenaamd uit de fabriek. In werkelijkheid hadden ze de zelfgemaakte soep verdeeld over twee kopjes. „Leuk geprobeerd", zeiden de vrouwen, „maar die van onszelf is toch lekkerder."

2 Voor Cramwinckel is dit het bewijs dat smaak meer een beleving is dan een eigenschap van het product zelf. Proeven gaat vooral gepaard met emoties. Mensen worden daarbij geleid door behoeftes, zo luidt de theorie van Cramwinckel. Hij onderscheidt verschillende behoeftes. Naast de zin in iets nieuws kan dat bijvoorbeeld de behoefte zijn om jezelf te verwennen, het verlangen naar iets exclusiefs, of juist naar iets vertrouwds. Als kind zijn we op zoek naar veiligheid en kiezen we voor vertrouwd eten. Als we ouder worden, veranderen onze behoeftes en wordt ook onze smaak 'volwassener'. We gaan op zoek naar uitdagingen.

3 „Alles wat aan een behoefte voldoet, is lekker", betoogt de Wageninger. Een product kan dus alleen een succes worden als het beantwoordt aan een behoefte. „Een imagocampagne kan daarbij wonderen verrichten", zegt Cramwinckel, die beweert dat hij met de juiste publiciteit heel Nederland aan de spruit kan krijgen. „Laat je mensen in een televisieserie elke dag juichend spruiten eten, dan schiet de verkoop omhoog."

4 „De geest speelt een grote rol bij smaak", geeft dr. ir. Kees de Graaf, smaakexpert van de Universiteit Wageningen, toe. Maar behalve geestelijke factoren spelen volgens hem ook biologische en sociale factoren een rol.

5 Volgens De Graaf zijn er drie mechanismen aan het werk waarmee we bijna al onze voedselvoorkeuren kunnen verklaren. Het eerste mechanisme is wat hij 'het gevoel achteraf' noemt. Zeg maar hoe je je voelt nadat je iets gegeten hebt. Voel je je goed, dan was het lekker. Voel je je niet goed, dan was het niet lekker. Zaken als friet, chips

en chocoladerepen geven snel voldoening en energie. Dus is het biologisch gezien begrijpelijk dat we dat lekker vinden. Het tweede is 'blootstelling'. Hoe vaker je aan iets wordt blootgesteld, hoe lekkerder je het gaat vinden. Daarmee kun je verklaren waardoor kinderen in India van kerrie houden en de onze van kaas. Het derde mechanisme is 'de sociale omgeving', een gezellig bakje koffie, de troost van zoet.

6 Onze smaak ontwikkelt zich. Dat vindt ook Cas Spijkers, jarenlang Nederlands meest toonaangevende kok. „De fijnste smaken worden geleverd door de natuur", zegt de Brabantse levensgenieter. „Maar de pure smaken staan onder druk door de voedingsindustrie", waarschuwt Spijkers, die zich zorgen maakt over de oprukkende smaakvervlakking. „Mensen vinden zoet lekker. Dus wat doen ze? Het bitter wordt weggeteeld uit de witlof. Als je kinderen echte mayonaise voorzet van verse eieren, vinden ze het niet lekker. Ze hebben liever die uit de pot. Dat is toch schandalig."

7 „Dat verwijt is niet terecht", vindt prof. dr. Hans van Trijp, deeltijd-hoogleraar en onderzoeker van consumentengedrag bij voedselgigant Unilever. „De voedingsindustrie reageert op wat de mensen willen", zegt hij. Want ondanks alle smaaktheorieën is er voor bedrijven maar één manier om erachter te komen wat de mensen lekker vinden: consumentenonderzoek. Met behulp van proefpanels proberen bedrijven uit te vinden wat het meest in de smaak valt.

8 „Lekker mag persoonlijk zijn, smaak is onafhankelijk van personen", houdt Van Trijp vol. „Als je drie mensen een suikerklontje geeft, proeven ze alledrie zoet. Alleen houdt de een meer van zoet dan de ander. De smaak zit wel degelijk in het product."

9 „De industrie heeft geen enkel belang bij smaakvervlakking", zegt Van Trijp. „Trouwens de industrie heeft juist flink bijgedragen aan smaakverbreding. Veel mensen hebben buitenlandse producten leren kennen dankzij de voedingsindustrie."

10 De deskundigen zijn het duidelijk oneens over de vraag wat nu eigenlijk domineert: het voedsel zelf of de stemming van de proever. Maar eens zijn zij het in ieder geval over dit ene punt: de smaak staat niet vast, maar is vatbaar voor beïnvloeding.

naar: Mac van Dinther

uit: de Volkskrant, 24 december 1999